

ACC. N:R M. 13535:1-6.

Landskap: Småland Upptecknare: Oscar Karlson, Alghult
Härad: Uppvidinge, I. Möre Berättare: " " "
Socken: Lenhovda, Meadsjö Berättarens yrke: fönsterglasblåsare
Uppteckningsår: 1954 Född år 1879 i Meadsjö

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sten- och jordvärlare m. m. s. 1-6.

LUF 64.

Vid den urgamla kungsplatsen för rippvridninge härad i Lembofda socken finnes ännu bevarad den s. k. "kyrrikistan" varuti större för-
lytare förvarades före och efter rättegången mot dem. Denna
stenbyggnad har en längd av c. a 5 met. och en bredd av c. a
3 met. I väst väggar som tak är byggda med av s. k. "stulle-
flinta" vilken stenart rikligt förekommer i denna socken.
"Kistan" är nedgrävt i jorden c. a 1/2 met. Väggarna inuti äro
vid sidorna c. a 120 c/m och valvet av sten är flaket, så
att byggnadens högsta höjd inuti icke överstiger 160 c/m.
Längden är inuti är mellan 3-5 met och bredden c. a 4 m.
Endast en liten "glugg" finnes för instäpp av ljus och
denne glugg finnes placerad på gaveln mot öster. På mot-
satta gaveln är den masiva ekdörren fastsatt med grova
gångjärn och slänges utifrån med en fästestav s. k.
"hänglås". Inuti och framme vid gaveln äro å var-
dera sidan, med grova järnmärklar inmurade i stenväg-
gen, anbringade hållfasta av grova länkar smidda järn-
kedjan med s. k. sandklöfran i den ända som ej är fastsatt

ACC. N:R M. 13535:2.

väggen. Om tvänne fingrar samtidigt vore fuktbedjade vid var sin vägg var det omöjligt för dem att nå varann.

När man upphörde att bygga omskrinna källare är för mig omöjligt att närmare bestämma till tid och rum. I min barn-
dom för i.ä. 70 år sedan, d. v. s. på 1880-talet, var alla källare som användes till förvaring av potatis och en del andra rofffrukter ingrädda i en backslutning i omedelbar närhet av bo-
stads huset. Dessa källare var murade av större och mindre stenar och den av stenars yta som var jämnast och slätest lades inåt källarrummet. Bakom denna mur fylde man med den jord som utgrävts i slutningen. Taket var of-
fent lagt så att i mitten lades en takis d. s. k. "ryggisen" och på vardera av sidorna 2 sidorisar så placerade, att me-
derst, d. v. s. på den av sten och jord upplagda ("murade") väg-
gen, lades en stock och mitt emellan denne och ryggisen ämnade en stock. Dessa stockar voro nästan alltid av käll-
ek men även mogna källfuror användes till detta tak. På dessa "isar" lades klyvda furuslantar med klyvsidan

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

in-åt källaren. De siltvämmade kallades "klovar" och för att
något utjämna den utåt- uppvåt vända baksidan, lades mind-
re klovar emellan de först anbringade med runda sidan
nedåt mellan de först tillagda. På det sålunda fämligen släta
baket lades nu björknäver (emellanåt granbark som avskalats släta
granar då dessa "svade" under vintern). På detta underlag lades nu
jord- grästerr. Jorden vändes så att vegetationen i samma
korn att ligga nedåt slantarna och jordsidan uppvåt.
Nu skottades jord på baket till sådan myckethet, att köld,
hur stark den än blev, icke kunde bränna sig in i källar-
rummet. På ena gaveln av källaren, även den murad av
sten, (otuktad) anbringades en fyrsidig öppning i storlek am-
bring 20×20 ^{cm} fyrsidig. Ändamålet med denna öppning var, dels att
få behövlig luftvärling i källaren då potatisen "svettades", dels
att däruti anbringa ena änden av den "rämma" varuti
potatisen rullade ned i källarrummet (kallad lingen) då
den med skoflar ästes från fordonet ned i källaren
Emellanåt byggdes källaren fyrsidig av sten och på alla

Sidorna uppskottades jord till murens översta kant. På den
enra sidan anbringades dörren och på motsatta sidan "källartrum"
man varigenom potatis o. andra rotfrukter nedfördes i källartrum-
met. På denna källare byggdes en risthusboden so grundbyggna
furu och granlockar. Rätt ofta fick denna byggnad sidan form,
att den på åt mangårdsbyggnadens sida vänd fasad, hade
en gaveln utskjutande med 50 till 70 c/m. Förkilt under slätter
och annan skördetid hängdes lin, råpor, högraffar o. d. under detta
"utskjutning". Av ristnämnda typ finnes i denna kothen bevarade sådana
i gårdarna = byarna Uvanäs Sillbanderyd, Väraghult.

I den by där jag som skriver detta är född och uppväxt, finnes
svenne människobaningar ingrädda i jorden i en backslutning.
Den jag bäst minnes var belägen vid den smala väg som ledde
från Sigis laryds ^{by} till i Madesjö socken öfver byn "Hö-jöda" till
Skedsbygd's by i Bäckebo s.m. Ingången var alldeles vid vägens
kant och i plan med vägen var skugans galler. Från vilket håll man
kom såg man ingenting som utvek från den övriga skogssträngens
Särvid det ej uppslog rök ut (som det verkade) jorden direkt.

Madesjö m.

Kom man fram till ingången såg man en låg öppning i jorden
 med en låg dörr innanför ett slags prång av stolpar på vilka
 vilade ett tak av gamla bransigade eller också klippta träbitar
 överlänkta med björknäver och jordstoro. Väggarna i denna "förluga"
 var upplagda av kullerstenar. Kanske en gång i tiden med lera emellan
 stenarna som limmedel. Från denna denna förluga kunde man
 genom en av enkla bräder (handklippta) byggd dörr, tråda in i stu-
 gan = kök, soorum och daglig stuga. Hela golvytan var c:a 12 kv. m.
 4 met. lång och 3 met. bred. På vänster sida var placerat en s.k. dragsäng
 och ett par primitiva stolar och en s.k. skåpsäng, på golvutrymmet
 fanns ett slagbord med en stol på vardera sida. Över bordet i höjd
 med jordytan utanför var insatt ett litet fönster c:a 60x60 cm
 med 4 små glasrutor uti. Rummet enda ljus källa under dagtid.
 På höger sida var ännu en säng placerad samt en av grä-
 sten murad spis vilken ensam upplåg en mycket stor del av
 utrymmet. Takets innersida var av bräder, smälade och på dessa
 bräder vilade, ~~under~~^{över} ett lager björknäver, jorden. Låg man rök
 slänga upp ur jorden, så kunde man ana att här fanns

en människobaning, annars var sammansvälsningen med den
övriga löningen löst. Något namn utöver innerännan hade
slugan icke. När man talade om slugan och dess innerännare så
var det endast mannens förvanskade namn ^{nam} användes. "Eklid-
Hassens". Mannens borgerliga namn var Johannes Petersson. No Johannes
blev det "Hassé" och som han var bliven född på en gård vars namn
var "Ekelid" så var namnet givet enl. den tidens sed. Stora sin
humburs och därmed förnedring hade han varit välbestämd bonde i
byn. Brännins bränneriet, den tidens handentrotare, var såväl hans
som dens farfars som skriver detta ^m till försörj. Den tid här talas om
försörjde sig familjen: man, hustru och 2 flickor med löfande slags arbete.
Mannen "tinkade" d. v. s. lagade sönderslagna huskälls kärlet av lera, porslin
och s. k. stengods. Detta arbete var ytterst fintänt, ty godsets fjärdel var
blott 2-3 myn. Detta gods skulle först berras med byns 5 orals bonn och däreft-
er med lörd och stift sammansfogas så att inneridan av kärlet blev lika
slätt som före sönderläggningen. Hustrun skickade strumpor samt samlade
material i byarna runt om i byggen för familjens uppehälle.